

УДК 577.151:579.864.1

С. М. ДИБКОВА, кандидат біологічних наук
Н. Г. ПІНЧУК¹, кандидат ветеринарних наук
Т. Г. ГРУЗИНА², кандидат біологічних наук
Л. С. РЄЗНІЧЕНКО², кандидат біологічних наук
З. Р. УЛЬБЕРГ², доктор хімічних наук, професор
В. О. УШКАЛОВ¹, доктор ветеринарних наук, член-кореспондент НААН України, професор

А. М. ГОЛОВКО¹, доктор ветеринарних наук, академік НААН України

¹ Державний науково-контрольний інститут біотехнології та штамів мікроорганізмів, м. Київ

² Інститут біологічної хімії ім. Ф.Д. Овчаренка НАН України, м. Київ

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ТЕСТУ ЕЙМСА ДЛЯ ОЦІНКИ МУТАГЕННИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ НАНОЧАСТИНОК МЕТАЛІВ

Використання тесту Еймса при оцінці мутагенності наночастинок металів має певні обмеження. Результати тесту Еймса при оцінці мутагенності наночастинок металів з вираженими антимікробними властивостями не є достовірними. Для наночастинок металів, які характеризуються антимікробною дією, необхідно застосовувати методи оцінки мутагенності з використанням таких тест-чутливих елементів, які виключають наявність нативних бактеріальних клітин.

Сучасний рівень уваги до продуктів нанотехнологій практично у всіх сферах народного господарства вимагає формування банку біобезпечних та біосумісних наноматеріалів, насамперед для потреб ветеринарної та гуманної медицини [1, 2]. Проте роботи в цьому напрямку стримуються відсутністю законодавчо визначеної методичної бази оцінки біобезпечності наноматеріалів [3]. Одним із основних етапів на шляху вирішення цієї проблеми є в першу чергу створення комплексної системи оцінки біологічної безпеки наноматеріалів різної природи.

До одних з найважливіших показників, які характеризують біобезпечність наноматеріалів, відноситься мутагенність. При оцінці якості нових фармакологічних засобів мутагенність рекомендовано визначати за допомогою «*Allium*» - тесту (виявлення хромосомних аберацій) [4], мікроядерного тесту, репараційного тесту на *Escherichia coli* [5], а також тесту Еймса з використанням гістидинових ауксотрофів *Salmonella*

typhimurium, які мають мутації у системі структурних генів біосинтезу гістидину по типу зсуву рамки зчитування, чи по типу заміни пар основ [6].

Застосування тесту Еймса базується на властивості тест-штамів *Salmonella typhimurium* під дією мутагенів відновлювати вихідні біологічні властивості, тобто повертатися від ауксотрофності по гістидину до прототрофного стану [6].

Метою даної роботи була оцінка інформативності тесту Еймса для визначення мутагенності наночастинок металів - золота, срібла, міді, цинку, заліза, вісмуту та марганцю.

Матеріали і методи.

Використані в роботі наночастинки металів – золота (Au), срібла (Ag), вісмуту (Bi), міді (Cu), цинку (Zn), заліза (Fe), марганцю (Mn), отримували конденсаційним методом шляхом відновлення солей відповідних металів згідно [7]. Розмір отриманих наночастинок обчислювали з використанням методу лазерно-кореляційної спектроскопії (ЛКС). Вимірювання проводили на лазерно-кореляційному спектрометрі Zetasizer-3 (“Malvern Instruments Ltd”, Великобританія).

В роботі були використані наступні нанопрепарати металів різних розмірів та концентрацій: Au (5 нм - 3,9 мкг/мл по металу; 15 нм - 3,86 мкг/мл по металу; 30 нм - 3,9 мкг/мл по металу); Ag (15 нм – 4,3 мкг/мл по металу; 50 нм – 4,3 мкг/мл по металу); Bi (20 нм - 3,8 мкг/мл по металу), Zn (10 нм - 3,4 мкг/мл по металу); Fe (100 нм – 3,8 мкг/мл по металу); Mn (50 нм - 3,0 мкг/мл по металу); Cu (70 нм - 3,5 мкг/мл).

Тестовими штамми слугували *Salmonella typhimurium TA 98* (ауксотроф по гістидину, що має мутації в структурному гені біосинтезу гістидину по типу зсуву рамки зчитування) та *Salmonella typhimurium TA 100* (ауксотроф по гістидину, що має мутації в структурному гені біосинтезу гістидину по типу заміни пар основ). Тест-штами отримані із колекції Національного центру штамів мікроорганізмів Державного науково-контрольного інституту біотехнології та штамів мікроорганізмів у ліофілізованому стані. Штами відновлювали на середовищі M56 (середовище 1) наступного складу г/л: $\text{Na}_2\text{HPO}_4 \cdot 7\text{H}_2\text{O}$ – 8,2; KH_2PO_4 – 2,7; $(\text{NH}_4)_2\text{SO}_4$ – 1,0; $\text{FeSO}_4 \cdot 7\text{H}_2\text{O}$ - 0,025; $\text{MgSO}_4 \cdot 7\text{H}_2\text{O}$ – 0,1; $\text{Ca}(\text{NO}_3)_2$ – 0,005; 2% глюкози; рН 7,2 з 0,05 мМ L-гістидину HCl та 0,05 мМ біотину [6].

Для постановки тесту Еймса використовували наступні середовища:

середовище 2 (напіврідке голодне середовище) - 0,5% агару, 0,65% NaCl, 0,05 мМ L-гістидину HCl, 0,05 мМ біотину та середовище 3 (нижнє селективне середовище) - агаризоване середовище M56 (1,6% агару) без L-гістидину.

Активуючою сумішшю в тесті Еймса слугував постмітохондріальний супернатант печінки щурів (фракція S9), 1 мл якого містив НАДФ (4 мкМ), MgCl_2 (8 мкМ), KCl (33 мкМ), глюкозо-6-фосфат (5 мкМ), Na-фосфатний буфер (100 мкМ). Перед проведенням тесту Еймса активуючу суміш

обов'язково перевіряли на стерильність шляхом посіву на м'ясо-пептонний агар (МПА).

Постановку тесту Еймса проводили за наступною схемою.

1. Приготування сумішей, до складу яких входять: 0,1 мл суспензії тестових бактерій *Salmonella typhimurium TA100* / *Salmonella typhimurium TA98*, що відповідає $2 \cdot 10^8$ КУО з 0,5 мл активуючої суміші та 0,1 мл тестованої речовини/мутагена позитивного контролю. Вибір концентрацій наночастинок металів здійснювали виходячи з оптимальних співвідношень бактеріальних клітин з наночастинками для прояву біологічної дії.

2. Внесення отриманих сумішей у середовище 2 при 43-45°C.

3. Нашарування тестової суміші на середовище 3.

4. Інкубація протягом 48 годин при $37 \pm 0,3$ °C.

5. Підрахунок кількості колоній-ревертантів тестових сальмонел від ауксотрофного стану по гістидину до прототрофного.

6. Статистична обробка результатів тестування загальноприйнятими методами [8].

Позитивним контролем слугували мікроорганізми *Salmonella typhimurium TA 98* і *Salmonella typhimurium TA 100*, оброблені нітрозометилсечовиною у концентрації 1мМ.

Негативним контролем слугували не оброблені клітини тестових бактерій мікроорганізми.

Наночастинок металів вважали не мутагенними в тесті Еймса, якщо вони в кількості 1 мг не викликали двократного збільшення кількості зворотніх мутацій порівняно з кількістю спонтанних зворотніх мутацій у негативному контролі.

Результати та обговорення

В результаті проведення тестування мутагенності наночастинок металів – Au, Ag, Bi, Cu, Fe, Zn, Mn - були виявлені наступні ефекти.

Обробка клітин *Salmonella typhimurium TA 98* і *Salmonella typhimurium TA 100* наночастинками золота різного розміру спричиняла появу порівняно невеликої кількості гістидинових ревертантів (табл.1).

Таблиця 1.

Кількість гістидинових ревертантів (His^+) *S. typhimurium TA 98*, *S. typhimurium TA 100* при тестуванні мутагенності наночастинок металів тестом Еймса

Метал	Розмір наночастинок металу, нм	Концентрація, мкг/мл по металу	Кількість His^+ -ревертантів на чашку Петрі (n=6)	
			<i>Salmonella typhimurium TA 98</i>	<i>Salmonella typhimurium TA 100</i>
Негативний контроль			38±2	45±1
Позитивний контроль			195±24	204±36

Au	5	3,90	47±3	52±1
	15	3,86	15±5	25±1
	30	3,90	8±1	15±2
Ag	20	4,30	11±1	3±2
	50	4,30	17±3	37±3
Bi	20	3,80	8±1	17±1
Fe	110	3,80	2±1	7±1
Zn	10	3,40	3±1	5±1
Mn	50	3,00	8±1	14±1
Cu	70	3,50	2±2	14±1

Показано, що частота реверсії до прототрофного стану у бактерій штаму *Salmonella typhimurium TA 98* при обробці їх наночастиками золота розміром 5 нм незначна і складає 47±3 His⁺-ревертантів на чашку Петрі при кількості 38±2 His⁺-ревертантів у негативному контролі. Аналогічну картину спостерігали і у випадку обробки наночастиками золота розміром 5 нм бактерій тестового штаму *Salmonella typhimurium TA 100*.

Обробка тестових бактерій наночастиками золота розміром 15 та 30 нм також не призводила до збільшення частоти зворотніх мутацій у порівнянні з спонтанним фоном (негативний контроль). Таким чином, отримані дані дозволяють зробити припущення про відсутність мутагенних властивостей у наночастинок золота усіх вивчених розмірів. Проте слід зазначити, що наночастилки золота у розмірному діапазоні 10 - 20 нм, як показано нами раніше [9] проявляли ДНК-ушкоджуючу (генотоксичну) дію. Такі результати без сумніву потребують подальшого уточнення. Приймаючи до уваги, що наночастилки металів в тій чи іншій мірі володіють антибактеріальною дією, можна припустити, що такого біологічного впливу зазнають і His⁺-ревертанти тестових сальмонел при проведенні тесту Еймса.

Тестування мутагенності наночастинок срібла різного розміру тестом Еймса показало, що кількість отриманих гістидинових ревертантів при обробці тестових *S.typhimurium TA 98, TA100* була значно меншою від кількості His⁺ в негативних контрольних зразках. Так, у випадку обробки наночастиками срібла розміром 20 нм кількість His⁺-ревертантів *S.typhimurium TA 98* становила 11±1 ревертантів на чашку Петрі, а обробка наночастиками розміром 50 нм спричиняла появу 17±3 His⁺ бактерій на чашку Петрі. Ці показники нижчі від показників спонтанного фону. Обробка іншої тестової культури *Salmonella typhimurium TA 100* продемонструвала аналогічну тенденцію. Тому можна судити про відсутність властивостей у вивчених наночастинок срібла. Привертає увагу той факт, що кількість зворотніх мутацій у оброблених наночастиками срібла сальмонел значно менша від спонтанного фону мутацій. Це підтверджує наявність вираженої антимікробну дію наночастинок срібла [10] і викликає сумніви щодо достовірності результатів тесту Еймса в даному випадку.

Оцінка мутагенних властивостей наночастинок вісмуту викликає надзвичайний інтерес, враховуючи їх сучасну перспективність застосування у гуманній та ветеринарній медицині. Беручи до уваги високу токсичність іонів вісмуту, можна очікувати прояву його високої токсичності і в стані наночастинок.

Отримані результати показали, що поява His⁺-ревертантів при обробці наночастинами вісмуту тестових бактерій *Salmonella typhimurium TA 98* і *Salmonella typhimurium TA 100* складала 8±1 His⁺-ревертантів на чашку Петрі у випадку штаму **TA 98** та 17±1 His⁺-ревертантів для штаму **TA 100**.

Ці результати ще раз підтверджують наші припущення про відсутність достовірності результатів тесту Еймса в оцінці мутагенних властивостей тих наночастинок металів, антибактеріальна дія яких доведена.

Оцінка мутагенних властивостей наночастинок заліза, цинку, марганцю та міді продемонструвала практично відсутність мутагенних властивостей таких наночастинок. Як видно з таблиці 1, були отримані поодинокі His⁺-ревертанти.

Таким чином, виконаний комплекс досліджень по оцінці мутагенних властивостей наночастинок металів, перспективних у біотехнології, гуманній та ветеринарній медицині, засвідчив існування певних обмежень для використання тесту Еймса. Так, для наночастинок металів, які характеризуються антимікробною дією, слід застосовувати методи оцінки мутагенності з такими тест-чутливими елементами, які виключають наявність нативних бактеріальних клітин.

Висновки

1. Використання тесту Еймса при оцінці мутагенності наночастинок металів має певні обмеження.
2. Результати тесту Еймса при оцінці мутагенності наночастинок металів з вираженими антимікробними властивостями не є достовірними.
3. Для наночастинок металів, які характеризуються антимікробною дією, необхідно застосовувати методи оцінки мутагенності з використанням таких тест-чутливих елементів, які виключають наявність нативних бактеріальних клітин.

Список літератури

1. *Кобаяси Н.* Введение в нанотехнологию. — Пер. с японск. — М.: БИНОМ. Лаборатория знаний, 2007. — 134 с.
2. *Головко А.М., Ушкалов В.О., Резніченко Л.С. та інші.* Оцінювання та контролювання біологічної безпеки наноматеріалів у ветеринарній // Вісник аграрної науки. – 2011р. - № 5. – С.24-28.
3. *Трахтенберг М.І., Дмитруха Н.М., Анихтіна О.Л.* Питання безпеки виробництва та застосування наноматеріалів. Матеріали міжнародного

семінару «Етика нанотехнологій та нанобезпека». – 13 жовтня 2011р. Київ, Україна. – с.57.

4. *Abu, Ngozi E., Mba, K. C.* Mutagenicity testing of pharmaceutical effluents on *Allium cepa* root tip meristems // *Toxicology and Environmental Health Sciences*. — Academic journals, 2011. — Vol.3, No 2 — С. 44-51

5. *Методические* указания по оценке мутагенных свойств фармакологических веществ. Руководство по экспериментальному (доклиническому) изучению новых фармакологических веществ.// под ред. Хабриева Р.У. - 2005. - 829 с.

6. *Методы* общей бактериологии /под. ред.Ф.Герхарда. – Москва: "Мир". - 1984. - Т.2. – 472 с.

7. *Методические* разработки к практикуму по коллоидной химии / под ред. А.В. Перцова. – М.: Изд-во МГУ, 1976. – 132с.

8. *Лакин Г.Ф.* Биометрия: учебное пособие для биологических специальностей ВУЗов– М.: Высш. шк., 1990. – 352с.

9. *Дибкова С.М. , Романько М.Є., Грузіна Т.Г. та інші* Визначення ушкоджень ДНК наночастинками металів, перспективних для біотехнології // *Біотехнологія* . – 2009. -Т.2, №3. – с.80-85.

10. *Чекман І.С.* Нанофармакологія – Київ: ПВП “Задруга”, 2011. - 422с.